

Jakub Eberle, Kai-Olaf Lang a Vladimír Handl

Česko-německé vztahy po volbách: Jak zabránit vzájemnému odcizení

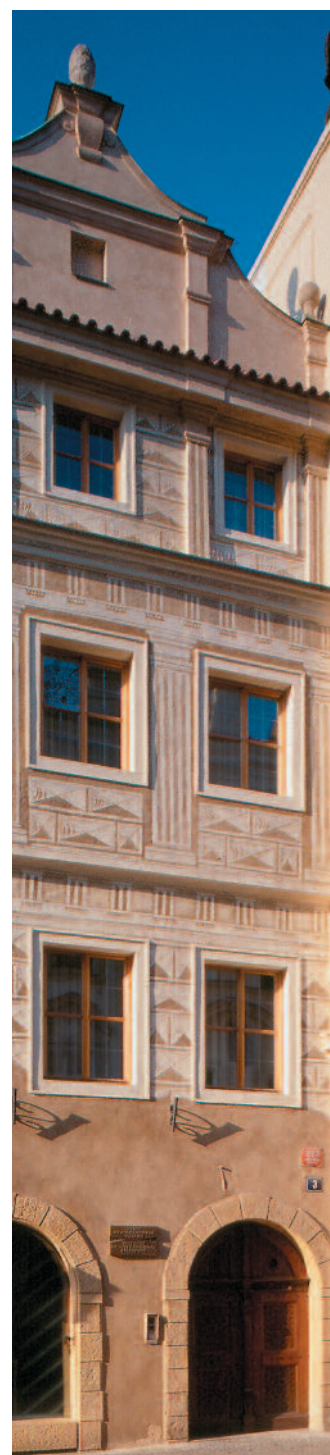
SHRNUTÍ A DOPORUČENÍ

Česko-německé vztahy procházejí rozporuplným obdobím. Zatímco praktická spolupráce posiluje, v klíčových otázkách evropské politiky se pohledy Berlína a Prahy již delší dobu míjejí. Vznikající vlády v obou zemích proto stojí před zásadním úkolem: zabránit vzájemnému odcizení a nalézt společnou pozici v debatě o budoucnosti EU.

Evropské politiky Prahy a Berlína působí často protikladně. Mezi strategickými prioritami obou partnerů je však významný překryv: oba mají zájem na dobře fungující EU při zapojení všech členských států.

Řešení je třeba hledat v nejvyšší politické rovině. Praha a Berlín by tedy neměly pokračovat pouze v dalším prohlubování praktické spolupráce, ale především usilovat o její zasazení do širšího kontextu skutečně strategických úvah o budoucnosti EU. Národní pozice vůči EU budou formovat právě nejvyšší političtí představitelé, je tedy třeba o nich zahájit intenzivní politickou debatu při zapojení odborné i široké veřejnosti.

Konkrétní možnosti se nabízejí v hledání odpovědi na otázku, jak úspěšně propojit prohlubování eurozóny s posilováním vnitřního trhu, v posilování partnerství v zahraniční a bezpečnostní politice a ve spolupráci v řešení příčin nekontrolované migrace.



Úvod

Česko-německé vztahy procházejí rozporuplným obdobím. Spolupráce v úzce bilaterálních záležitostech na jedné straně dále posilovala. Dokladem toho je zahájení tzv. strategického dialogu v roce 2015, který zajišťuje výměnu informací, koordinaci a spolupráci mezi rezortními ministerstvy a dalšími orgány státní správy. Na druhé straně se však pohledy Berlína a Prahy již delší dobu míjejí v klíčových otázkách evropské politiky. Přestože i zde probíhá pragmatická spolupráce v celé řadě témat, objevují se zde také významné náznaky názorového rozchodu či odcizení. Zatímco Německo v posledních letech usilovalo o posílení soudržnosti Evropské unie a její další rozvoj a sehrálo klíčovou roli při řešení hlavních krizových momentů, Česká republika se stále více stahovala sama do sebe.

Dlouhodobým českým zájmem je zabránit vzniku vícerychlostní Evropy.

evropské integrace, ať už v podobě jejího dalšího prohloubení okolo posíleného jádra (Emmanuel Macron), či ve formě „eura pro všechny“ (Jean-Claude Juncker). Obmě-

na na nejvyšší politické úrovni přináší riziko, že dojde k posílení rušivých trendů mezi Prahou a Berlínem, jež jsme na politické rovině zaznamenali již v uplynulých dvou letech, a to navíc právě v době zásadních debat o budoucnosti EU. Cílem tohoto textu je zmapovat hlavní determinanty, výzvy a dilemata evropské dimenze česko-německých vztahů a zejména pak nastínit, jak je možné tomuto odcizení zabránit a naopak docílit co nejvyšší míry konstruktivní spolupráce.

České a německé zájmy v měnící se Evropě

Evropské politiky Prahy a Berlína působí často protikladně. Německo je státem, který hraje v EU zásadní roli, zatímco Česká republika jakoby se z Unie čím dál více stahovala. Německá politika a společnost jsou skutečně mnohem proevropštější, zatímco Češi jsou jednoznačně euroskeptičtější. Mezi dlouhodobými vizemi a zájmy obou zemí lze ale přesto nalézt významné překryvy.

Dlouhodobým českým zájmem a jednou z mála konstant evropské politiky většiny pražských vlád je zabránit vzniku vícerychlostní Evropy. Vícerychlostní Evropa by totiž znamenala prohlubování na bázi západoevropského jádra, ke kterému by ČR s nejvyšší

pravděpodobností nepatřila. To by mohlo vést k budování reálných či mentálních bariér mezi Českem na jedné straně a Německem vedenou eurozónou na straně druhé. Tato česká citlivost se ukázala např. v nedávné debatě o zřízení „mini-Schengenu“, jehož by ČR – alespoň v některých diskutovaných variantách – nebyla součástí. Objevují se však i argumenty civilizační a bezpečnostní, kdy by vícerychlostní Evropa ČR údajně zavedla „zpátky na Východ“, tedy blíže sféře ruského vlivu. Ponechme stranou, nakolik jsou tyto obavy opodstatněné, v politické diskuzi totiž hrají významnou roli.

Shoda panuje také na tom, že ČR musí bezpodmínečně zůstat součástí vnitřního trhu EU. Zhruba 83 % českých exportů totiž směřuje do zemí EU. Podíl malých a středních podniků na přidané hodnotě a na počtu zaměstnanců tvoří okolo 50 %, resp. 60 %. Česko usiluje o odstranění dosud existujících bariér, zachování volného pohybu pracovníků a napojení na trendy vývoje průmyslu 4.0 – mj. právě proto, aby tyto firmy dostaly lepší šance uplatnit se v evropském měřítku.

Zájmy Spolkové republiky naopak nejsou zcela jednoznačné. Klíčové je pro ni posilovat soudržnost všech 27 států EU (počítáno již bez Velké Británie) a přinejmenším udržet vnitřní trh v jeho současné podobě. K tomu Německo potřebuje partnery, a to i mezi zeměmi, které stojí mimo eurozónu. Zároveň by ale Německo rádo podpořilo nové impulzy směřující k oživení politické integrace. Při naplňování tohoto cíle by se tedy Berlín zřejmě nebránil ani spolupráci v menších skupinách za účasti jen některých členských států.

Německé pojetí národních zájmů i chápání vlastní role v EU naznačují, že se Berlín bude snažit vyhnout situaci, kdy by si mezi obě-

Mezi strategickými prioritami Česka a Německa je významný překryv. Obě země mají silný zájem na dobře fungující EU při zapojení všech členských států.

ma svými prioritami musel vybírat. S nejvyšší pravděpodobností bude naopak usilovat o udržení rovnováhy mezi posilováním soudržnosti EU na jedné straně a prohlubováním politické a ekonomické integrace na straně druhé. Pokud by se však spolupráce ve formátu 27 států ukázala jako příliš zdoluhavá a náročná, mohla by se SRN přiklonit spíše k prohlubování v menších formátech. Pokud se naopak objeví jasné průsečíky zájmů a společná témata s partnery, kteří sice nemusí být součástí eurozóny, ale chovají se konstruktivně a předvídatelně, pak by naopak mohla převážít snaha o konsolidaci EU jako celku.

Mezi strategickými prioritami Česka a Německa je tedy významný překryv, a to i navzdory často odlišné evropské politice i přístupu k EU jako takové. Obě země totiž mají silný zájem na dobře fungující EU při zapojení všech členských států.

Výzvy a rizika

Budoucí vlády v Praze a Berlíně stojí před zásadním úkolem: zabránit dalšímu rozkolu či odcizení v kontextu debaty o budoucnosti EU. Pokud by se to nepodařilo, vzájemné vztahy by mohly být omezeny pouze na přeshraniční, hospodářské a sektorální otázky. Ve strategickém uvažování o reformě EU, tedy zásadní výzvě následujících let, by si obě strany byly navzájem spíše překážkou než partnerem. Dlouhodobě pěstovaná důvěra a postupně vytvářený politický kapitál by tak přišel vniveč.

Hlavní rizikové faktory leží na české straně. Nová vláda by mohla posílit již probíhající odklon od EU, a to jak v rovině hodnot, tak i praktické politiky. V Praze v dohledné době nehrozí opakování maďarského či polského scénáře. Ideologií živený národně-konzervativní obrat od Andreje Babiše skutečně nečekejme. Jedním z reálných scénářů je však určitá varianta byrokraticko-oligarchického iliberalismu, vedeného především ekonomickými zájmy jeho představitelů. Názorovým pojátkem a legitimizačním faktorem

Nahromaděná frustrace z reakce Visegrádské skupiny na tzv. migrační krizi a zejména pak politický vývoj v Maďarsku a Polsku zhoršily německý pohled na střední Evropu.

takové vlády by mohlo být převzetí lidového nacionalismu a euroskepticismu, spojené s čistě instrumentální a transakční evropskou politikou. Tímto směrem v předvolební kampani vykročil A. Babiš, který dnes odmítá euro (pro které se dříve vyslovoval) a hlasitě vystupoval proti „Bruse-

lu“ např. v otázce migrace. Takové riziko by zvýšila vládní varianta, kde by se ANO opíralo o některé z euroskeptických stran. Jisté uklidnění naopak přináší Babišova povolební rétorika, která je vůči EU umírněná a pozitivní.

Také v Berlíně jsou ale patrná rizika. Nahromaděná frustrace z reakce Visegrádské skupiny na tzv. migrační krizi a zejména pak politický vývoj v Maďarsku a Polsku zhoršily německý pohled na střední Evropu. Česká republika je zatím považována za pragmatického partnera (spolu se Slovenskem), s nímž je spolupráce stále možná. V případě obstrukční politiky ČR vůči reformě EU je však možné, že Berlín přestane na své středoevropské sousedy brát ohled a raději uzavře kompromis s Paříží, jehož součástí by zřejmě byla i nějaká forma vícerychlostní EU. Pravděpodobnost příklonu k Francii poroste, pokud dojde k obnovení velké koalice CDU/CSU a SPD. Macronovy návrhy na reformu eurozóny budou v SRN zřejmě i nadále přijímány zdrženlivě, ale zejména SPD by mohla volat po užší spolupráci po ose Paříž–Berlín.

Doporučení

Hlavním cílem česko-německých vztahů by mělo být zabránit naplnění výše zmíněných rizik a naopak nalézt společný rámcový postoj v evropských záležitostech. K naplnění tohoto cíle by napomohly následující kroky.

- **Politizace bilaterálních vztahů a jejich zakotvení v evropské politice.** Odpovědi je třeba hledat v nejvyšší politické rovině. Úřednická rovina dnes funguje velmi dobře a existuje zde celá řada formátů v čele s již zmíněným strategickým dialogem. Tomu však paradoxně nepřípadají žádná skutečně strategická rozhodnutí ve smyslu udávání směru či definice společné agendy. Praha a Berlín by tedy neměly pokračovat pouze v dalším prohlubování praktické spolupráce, ale především usilovat o její zasazení do širšího kontextu skutečně strategických úvah o budoucnosti EU. Národní pozice vůči EU budou formovat právě nejvyšší političtí představitelé, je tedy třeba o nich zahájit intenzivní *politickou* debatu při zapojení odborné i široké veřejnosti.
- **Vstřícná gesta a jasná formulace priorit evropské politiky.** Obě strany by měly co nejdříve po sestavení vlády zřetelně zdůraznit význam vzájemných vztahů a definovat své evropsko-politické priority. Česká vláda by měla jasně říci, zda bude ve svém funkčním období usilovat o přijetí eura (což je velmi nepravděpodobná varianta), či objasnit, jaká je její alternativní představa vztahu ČR k eurozóně. Vláda by se měla oficiálně přihlásit k Německu jako zásadnímu orientačnímu bodu české evropské politiky. Zvláštní význam vztahu k České republice by měla zdůraznit také nová spolková vláda, a to s jasným důrazem na evropskou dimenzi vzájemné spolupráce. Česko by také uvítalo explicitní zmínku o bilaterálních vztazích v německé koaliční smlouvě, jak tomu ostatně již bylo v minulosti. Strategický dialog by se měl zaměřit na diskuze o společné pozici k budoucnosti EU. Shodu je třeba hledat především na tom, jak úspěšně propojit prohlubování eurozóny s posilováním vnitřního trhu. Výsledkem by mohla být společná deklarace, prezentovaná např. při setkání předsedů vlád v první polovině roku 2018.
- **Prohloubené partnerství v zahraniční a bezpečnostní politice.** Široké možnosti spolupráce mají obě strany v oblasti zahraniční, bezpečnostní a obranné politiky. Jedná se především o další posílení dynamicky se rozvíjející obranné spolupráce. Obě země zde mohou navazovat na nedávný úspěch v podobě dohody o afilaci 4. brigády rychlého nasazení Armády ČR k 10. tankové divizi Bundeswehru. Česká republika také přistoupila k trvalé strukturované kooperaci (PESCO) v rámci Společné bezpečnostní a obranné politiky EU a plánuje se zapojit i do Evropského obranného fondu a Programu rozvoje evropského obranného průmyslu. Ve všech těchto strukturách je důležitým aktérem právě Německo, které potřebuje pro spolupráci – vedle klíčové Francie – také aktivní podíl menších zemí.

- **Spolupráce v migrační politice.** V otázkách uprchlictví a azylové politiky lze i nadále očekávat rozdílné postoje. Jedná se o potenciálně velmi konfliktní téma, se kterým je nutné nakládat obezřetně. Pracovní skupina k migraci a integraci, jež byla zřízena v rámci strategického dialogu, by se mohla stát platformou pro plánování společných projektů ve třetích zemích. Česko i Německo totiž dlouhodobě volají po řešení příčin nekontrolované migrace přímo v místech vzniku. Dobrou možností by byla např. těsná spolupráce národních rozvojových agentur GIZ (Společnost pro mezinárodní spolupráci SRN) a ČRA (Česká rozvojová agentura) na společném pilotním projektu v Africe či na Blízkém východě.

Jakub Eberle je výzkumný pracovník Ústavu mezinárodních vztahů.

E-mail: eberle@iir.cz

Kai-Olaf Lang je Senior Fellow ve Stiftung Wissenschaft und Politik.

E-mail: Kai-Olaf.Lang@swp-berlin.org

Vladimír Handl je akademickým pracovníkem Katedry německých a rakouských studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy a externím spolupracovníkem Ústavu mezinárodních vztahů.

E-mail: vladimir.handl@fsv.cuni.cz

Tento text je českou verzí studie „Berlin-Prag: Entfremdung vermeiden – Chancen ergreifen“, která byla publikována německou Stiftung Wissenschaft und Politik v řadě SWP-Aktuell.